

prof. dr hab. Maria Aluchna
Katedra Teorii Zarządzania
Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Ilony Szwedziak pt.: „Rola interesariuszy w funkcjonowaniu sektora gospodarczego. Studium przypadku polskiego sektora ciepłowniczego” napisanej pod kierunkiem dr hab. prof. ucz. Igora Postuły na Wydziale Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego

Przedmiotem niniejszej recenzji jest rozprawa doktorska pani mgr Ilony Szwedziak pt.: „Rola interesariuszy w funkcjonowaniu sektora gospodarczego. Studium przypadku polskiego sektora ciepłowniczego”. Promotorem pracy jest pan dr hab. prof. ucz. Igor Postuła. Podstawą formalną recenzji jest pismo Przewodniczącego Rady Naukowej Dyscypliny Nauki o Zarządzaniu i Jakości Uniwersytetu Warszawskiego, pana prof. dr hab. Grzegorza Karasiewicza z dnia 23.03.2022 r. Celem recenzji jest odpowiedź na pytanie, czy rozprawa spełnia wymogi określone w art. 13 ust. 1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 1789).

1. Ocena doboru problematyki badawczej i tematu rozprawy

Rozprawa doktorska przygotowana przez mgr Ilonę Szwedziak koncentruje się na identyfikacji roli interesariuszy w funkcjonowaniu sektora gospodarczego w Polsce. W szczególności Doktorantka bada oczekiwania interesariuszy w specyficznym kontekście sektora ciepłowniczego, który cechuje znaczny stopień regulacji, struktura monopolistyczna, sieciowość, lokalność rynków ciepła oraz obowiązek realizacji celów publicznych. Problematyka znaczenia interesariuszy, w tym ich identyfikacji, kategoryzacji i priorytetyzacji, a także zarządzania relacjami z nimi stanowi ważny i aktualny wymiar działania przedsiębiorstw, od których oczekuje się współcześnie nie tylko budowania wartości dla akcjonariuszy, lecz także osiągania określonych wyników w obszarze wpływu na społeczeństwo i środowisko naturalne. Ponadto, zdecydowanie rośnie znaczenie identyfikacji interesariuszy i realizacji ich oczekiwań dla sukcesu przedsiębiorstwa, a brak zrozumienia i dialogu z interesariuszami mogą przyczynić się do poważnych problemów finansowych, strategicznych i wizerunkowych.

Doktorantka podejmuje zatem ważny dla dyscypliny nauki o zarządzaniu i jakości problem identyfikacji interesariuszy przedsiębiorstw ciepłowniczych oraz relacji tych przedsiębiorstw z ich interesariuszami. Choć problematyka zarządzania relacjami z interesariuszami od wielu lat stanowi przedmiot opracowań zarówno w Polsce, jak i zagranicą, wciąż brakuje opracowań pogłębiających to zagadnienie, szczególności w odniesieniu do silnie regulowanych specyficznych sektorów usług publicznych. Kontekstowość relacji z interesariuszami ogranicza możliwości wykorzystywania wielu dotychczasowych analiz i stanowi potrzebę prowadzenia kolejnych badań w tym obszarze.

Istniejąca luka badawcza stanowi nie tylko interesujące wyzwanie dla analiz, lecz może także ograniczać nasze rozumienie funkcjonowania przedsiębiorstw, w szczególności w czasach zmian rynkowych, transformacji cyfrowej, rosnącej presji interesariuszy i regulatorów. Należy uznać, iż podjęty przez Doktorantkę problem wciąż pozostaje niewystarczająco rozpoznany i wymaga dalszych studiów. Mając na uwadze powyższe sposób zdefiniowania problemu oraz jego rozwiązania zaproponowane przez mgr Ilonę Szwedziak należy uznać za oryginalne i znaczące dla rozwoju dyscypliny nauk o zarządzaniu i jakości. Należy podkreślić, iż Doktorantka wybrała do analizy temat ważny, a jednocześnie złożony łączący dorobek nauk o zarządzaniu i wiedzę o obowiązującym porządku prawnym. Przeprowadzone badania zostały oparte na analizie piśmiennictwa, analizie dokumentów oraz studium przypadku.

Dokonany przez Doktorantkę wybór problemu naukowego, sposób jego omówienia i rozwiązania pozwala na wypracowanie wniosku, że praca doktorska spełnia wymogi stawiane w Ustawie z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym (tekst jedn.: Dz. U, z 2017 r. poz. 1789). Sformułowany problem naukowo-badawczy jest istotny dla rozwoju dyscypliny nauk o zarządzaniu i jakości i należy go uznać jako niewystarczająco poznany i opisany. Charakterystyka i oryginalne rozwiązanie problemu postawionego przez Doktorantkę może stanowić podstawę do uzyskania stopnia naukowego doktora z zakresu dyscypliny nauk o zarządzaniu i jakości.

2. Ocena celu pracy i pytań badawczych

Celem teoretycznym rozprawy jest „identyfikacja i określenie roli interesariuszy w funkcjonowaniu sektora gospodarczego – sektora ciepłowniczego, z uwzględnieniem specyficznych cech tego sektora”, natomiast cel praktyczny został określony jako „dostarczenie przedsiębiorstwom ciepłowniczym wskazań i rekomendacji dotyczących

kształtowania relacji z ich interesariuszami” (strona 10). Realizacja tak określonych celów zgodnie z zamierzeniem Doktorantki wymagała odniesienia się do dwóch problemów badawczych, które objęły następujące wątki (strona 10):

1. Jakie znaczenie dla funkcjonowania sektora ciepłowniczego ma wielość i różnorodność interesariuszy?
2. Jaka rolę w relacjach między przedsiębiorstwem ciepłowniczym a jego interesariuszami odgrywają cechy sektora ciepłowniczego?

Dla odpowiedzi na powyższe problemy badawcze Doktorantka określiła pięć szczegółowych pytań badawczych (strona 11):

3. Kim są interesariusze przedsiębiorstw ciepłowniczych operujących w sektorze?
4. Które podmioty przedsiębiorstwa ciepłownicze uznają za najważniejszych interesariuszy?
5. Którzy interesariusze postrzegani są przez przedsiębiorstwa ciepłownicze jako nieistotni (marginalni)?
6. Jak wyglądają relacje przedsiębiorstw ciepłowniczych z ich interesariuszami?
7. Jakie znaczenie dla relacji z interesariuszami mają specyficzne cechy sektora ciepłowniczego?

Analiza celów postawionych przez Doktorantkę wskazuje, że podjęła się Ona ambitnego i złożonego zadania. Syntetyzując dotychczasowy dorobek z zakresu nauk o zarządzaniu, w tym w szczególności teorii interesariuszy, z wiedzą o funkcjonowaniu sektora ciepłowniczego, określiła czytelne i kompletne cele. Pytania badawcze sformułowane dla realizacji celów są poprawne i precyzyjne. Moim zdaniem jednak pytania pozostają dość powierzchowne, przez co brakuje im dociekliwości odnośnie dynamiki relacji z interesariuszami. Uważam, że Doktorantka mogła czytelniej wykorzystać wiedzę z zakresu dialogu z interesariuszami i zarządzania relacjami z nimi, a także odnieść się do najnowszych opracowań wskazujących heterogeniczność oczekiwań interesariuszy, ich ewolucyjny charakter oraz konflikty i napięcia istniejące między interesariuszami.

Należy jednocześnie podkreślić, iż Doktorantka posługuje się precyzyjnymi pojęciami, co sugeruje dojrzałość badawczą i swobodne poruszanie się w podjętej problematyce. Podjęty w rozprawie problem badawczy z pozoru może wydawać się prosty, w rzeczywistości jednak relacje z interesariuszami są bardzo złożone ze względu na wielość powiązań i kontekstowość zachowań poszczególnych podmiotów. Przykłady z ostatnich lat pokazują złożoność tych relacji – nawet największe przedsiębiorstwa nie uchroniły się przed błędami, a niezrozumienie dynamiki oczekiwań i aktywności interesariuszy doprowadziło wiele z nich do poważnych konsekwencji wizerunkowych i finansowych.

3. Ocena zakresu pracy, źródeł informacji i metod badawczych

Omawiając zakres pracy należy zauważyć, iż można w niej wyróżnić dwie główne części – pierwszą zawierającą przegląd literatury wraz z omówieniem charakterystyki sektora ciepłowniczego w Polsce i jego otoczenia regulacyjnego oraz przedstawieniem dorobku teorii interesariuszy, a także drugą zawierającą opis metodyki badań empirycznych i prezentacja wyników tych badań.

W pierwszych dwóch rozdziałach Doktorantka w oparciu o przegląd istniejącego stanu wiedzy nakreśliła badany problem i jego kontekst. Określony problem badawczy i sformułowane pytania badawcze pozycjonują rozprawę w obszarze zarządzania relacjami z interesariuszami na styku nauk o zarządzaniu oraz ram regulacyjnych funkcjonowania sektora ciepłowniczego. Takie ujęcie przedmiotu badań wymaga odpowiedniego równoważenia treści poszczególnych obszarów, umiejętnej integracji literatury przedmiotu i zaproponowania struktury relacji między nimi. Uważam, że Doktorantka sprostała tym wyzwaniom prowadząc dyskusję podjętych tematów w sposób dobrze ustrukturyzowany, co dowodzi dobrej orientacji w omawianej problematyce. Uwagę zwraca wielość wykorzystanych źródeł, prezentacja ważnych i interesujących danych pokazujących stan i ewolucję sektora ciepłowniczego w Polsce. Moim zdaniem oba te rozdziały stanowią cenne i ważne opracowanie oparte na rzetelnym przeglądzie literatury i aktów prawnych, które przybliży złożoność uwarunkowań funkcjonowania przedsiębiorstw ciepłowniczych w Polsce na tle istotnych trendów rozwiązań ekologicznych wykorzystujących odnawialne źródła energii.

Trzeci rozdział został poświęcony omówieniu teorii interesariuszy. Przegląd literatury został przeprowadzony rzetelnie, choć zabrakło mi odniesienia do wielu ważnych publikacji. Uważam, iż w tym rozdziale warto było przeprowadzić bardziej wnikliwą dyskusję relacji

między przedsiębiorstwami a interesariuszami, wskazując na złożoność tych zagadnień, identyfikowane paradoksy oraz napięcia i konflikty (por. Freeman i in., 2020). Ponadto, cenne byłoby odniesienie do zbliżonych teorii, które uzupełniają badania nad interesariuszami, czyli podejścia neoinstytucjonalnego, teorii legitymizacji czy teorii sygnałów, jak również koncepcji związanych z teorią interesariuszy jak społeczna odpowiedzialność biznesu (CSR) czy zrównoważony rozwój.

W rozdziale czwartym i piątym Doktorantka przedstawiła metodykę badań empirycznych i uzyskane wyniki tych badań. W badaniach wykorzystowała Ona metody analizy i krytyki piśmiennictwa, analizę dokumentów oraz studium przypadku. Opis procedury badawczej jest bardzo dokładny i czytelny, uzupełniony prezentacjami graficznymi, co zwiększa komunikatywność tych rozdziałów. Doktorantka precyzyjnie przedstawiła poszczególne etapy badań i podjęte działania, a motywacja wyboru przyjętych metod jest poparta wieloma istotnymi pozycjami literatury. Na wyróżnienie zasługują wielość źródeł danych (triangulacja danych) wykorzystanych w badaniu studium przypadku oraz przedstawienie bazy danych pozyskanych na potrzeby opracowanego studium przypadku. Badanie zostało oparte między innymi na danych pozyskanych z dokumentów (akty prawne, raporty administracji publicznej, dane GUS), zapisów archiwalnych, 44 wypełnionych kwestionariuszy, a także materiałów audio i wideo (nagrania konferencyjne, podcasty, wywiady). Następnie przedstawiono wyniki prowadzonych badań omawiając kategoryzację interesariuszy przedsiębiorstw ciepłowniczych, relacje przedsiębiorstw z interesariuszami oraz znaczenie specyficznych cech sektora dla relacji z interesariuszami. O ile Doktorantka zastosowała triangulację danych i wykorzystwała imponującą liczbę źródeł, analiza prowadzona była w odniesieniu do sektora ciepłowniczego jako całości. Biorąc pod uwagę sygnalizowaną powyżej kontekstowość zarządzania relacjami z interesariuszami, uważam, iż analiza poszczególnych studiów przypadku konkretnych przedsiębiorstw ciepłowniczych (analiza between i within) byłaby lepszym podejściem i umożliwiłaby bardziej precyzyjną analizę badanego zjawiska.

4. Ocena układu pracy i ocena strony merytorycznej dysertacji

Praca składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów, zakończenia, spisu literatury i załącznika zawierającego kwestionariusz dla koncesjonowanych przedsiębiorstw ciepłowniczych. Całość obejmuje 291 strony, z czego 256 strony zajmuje tekst dysertacji. Należy zatem stwierdzić, że objętość doktoratu mieści się w przyjętych zwyczajowo normach prac doktorskich. Układ

pracy doktorskiej jest logiczny i spójny. Struktura odpowiada logice prowadzonego wywodu. Rozprawa jest podzielona na pięć głównych rozdziałów.

W pierwszym rozdziale Doktorantka dokonała prezentacji charakterystyki sektora ciepłowniczego w jako części sektora energetycznego na tle jego transformacji oraz głównych cech. Autorka zwraca szczególną uwagę na specyfikę sektora, który stanowi przykład sektora infrastrukturalnego. Specyfika sektora ciepłowniczego przejawia się w znacznej jego regulacji, strukturze monopolistycznej oraz sieciowości. Dodatkowo, przedsiębiorstwa w sektorze działają w ramach lokalnych rynków ciepła oraz są zobowiązane realizować cele publiczne. Bardzo interesujące są także odniesienia cech sektora ciepłowniczego w Polsce do funkcjonowania tego sektora w innych krajach Unii Europejskiej, a także podjęcie wątku wyzwań stojących przed przedsiębiorstwami działającymi w tym sektorze. Warto także podkreślić wielość rozwiązań organizacyjnych (według stopnia integracji pionowej), struktur własności i form prawnych. Dodatkowym wątkiem w zrozumieniu charakterystyki sektora jest omówione wytwarzanie w skojarzeniu, którego celem jest zapewnienie efektywnego wykorzystania potencjału.

W rozdziale drugim Doktorantka nakreśliła ramy regulacyjne sektora ciepłowniczego w Polsce odnosząc się do rozwiązań prawnych i roli organów regulacyjnych na różnych poziomach obejmujących poziom europejski, krajowy oraz lokalny. Imponuje precyzja w prowadzonym wywodzie oraz liczba wykorzystanych źródeł. Doktorantka sprawnie porusza się po trudnej problematyce regulacji lokalnych, krajowych i unijnych oraz wnikliwie identyfikuje uprawnienia poszczególnych organów administracji oraz narzędzia przez nie stosowane. Na wyróżnienie zasługuje autorski trypoziomowy model otoczenia regulacyjnego (strona 91) porządkujący prowadzoną dyskusję.

Trzeci rozdział Doktorantka poświęciła na omówienie teorii interesariuszy ze szczególnym uwzględnieniem ich klasyfikacji, angażowania i zarządzania relacjami z nimi. Doktorantka bardzo słusznie definiuje pojęcie stawki (interesu) jako punkt wyjścia do rozważań nad oczekiwaniami różnych podmiotów formułowanymi pod adresem przedsiębiorstwa, w otoczeniu których ci interesariusze funkcjonują. Jak sygnalizowałam powyżej, w mojej ocenie warto było odnieść się także do pokrewnych teorii i koncepcji, które uzupełniają krytykowaną teorię interesariuszy. Szczególnie cenne znaczenie dla prowadzonej dyskusji mają najnowsze publikacje sygnalizujące złożoność zarządzania relacjami z interesariuszami, jak również identyfikujące istniejące paradoksy oraz napięcia i konflikty (por. Freeman i in., 2020). Wśród teorii, które uzupełniają metodycznie niedoskonałą teorię interesariuszy, należy wskazać

podjęcie neoinstytucjonalne, teorię legitymizacji czy teorię sygnałów. Teorie te sugerują, by zarządzanie relacjami z interesariuszami ujmować z perspektywy budowania strategii przedsiębiorstwa lub postrzegają je jako działania mające na celu reagowanie na presję instytucjonalną czy legitymizowanie funkcjonowania przedsiębiorstwa. Wiele cennych obserwacji dostarczają także badania związane z koncepcjami wywodzącymi się bezpośrednio z teorii interesariuszy jak społeczna odpowiedzialność biznesu (CSR) lub zrównoważony rozwój czy dynamicznie się współcześnie rozwijające raportowanie niefinansowe (zrównoważonego rozwoju, ESG). Wreszcie, istniejące rozwiązania zalecające dialog z interesariuszami czy narzędzia wykorzystywane do ich angażowania (np. standardy AA1000) mogłyby dostarczyć istotnych obserwacji i wzbogacić prowadzoną dyskusję.

Następnie w rozdziale czwartym Doktorantka omówiła metodykę prowadzonych badań empirycznych prezentując założenia procesu badawczego, formułując problemy i pytania badawcze i przedstawiając trzy zastosowane metody badawcze (metody analizy i krytyki piśmiennictwa, analizę dokumentów oraz studium przypadku). W dalszej części rozdziału czwartego przedstawione zostały etapy procesu badawczego z dokładnym opisem przeprowadzonych działań. Uważam, że ten rozdział jest bardzo rzetelnym, wzorcowym opisem metodyki badań.

Ostatni piąty rozdział zawiera prezentację wyników badań empirycznych w odniesieniu do trzech głównych zagadnień obejmujących kategoryzację interesariuszy przedsiębiorstw ciepłowniczych, relacje przedsiębiorstw z interesariuszami oraz znaczenie specyficznych cech sektora dla relacji z interesariuszami. Wyniki w odniesieniu do kategoryzacji interesariuszy są skrupulatnie omówione i w sposób wyczerpujący przedstawione w tabeli 17 (strona 175). Cenne jest wskazanie ram teoretycznych stanowiących poparcie dla poczynionych wysiłków identyfikacji poszczególnych podmiotów. Priorytetyzacja interesariuszy została przedstawiona z wykorzystaniem różnych, wcześniej przedstawionych, ram teoretycznych tj. w oparciu o posiadane stawki, według wpływu i interesu, według podejścia zaproponowanego przez Savage i in (1991) oraz według ujęcia Mitchella i in. (1997). Jakkolwiek analiza wyników badań jest bardzo precyzyjna i atrakcyjnie przedstawiona za pomocą macierzy, miejscami jawi się jako nadmiernie opisowa przy powtórzeniu sformułowanych w poprzednich punktach obserwacji. W kolejnym podrozdziale Doktorantka przedstawiła obszary angażowania interesariuszy przez przedsiębiorstwa ciepłownicze w podziale na poziomy współpracy i tryby współpracy (tabela 21 na stronach 208-209) wskazując na znaczenie lokalności rynku ciepła i dużego stopnia regulacji sektora. Wyniki te są uzupełnione

obserwacjami dotyczącymi aktywności interesariuszy i podejmowanych przez nich inicjatyw oraz obrazowane cytatami z uzyskanych w kwestionariuszach odpowiedzi. Ostatnia grupa wyników badań dotyczy znaczenia specyficznych cech sektora dla zarządzania relacjami z interesariuszami. Wyniki te zostały omówione w odniesieniu do wcześniej diskutowanych cech (lokalność, sieciowość, monopolistyczna struktura rynków, obowiązek realizacji celów publicznych), co podnosi walory pracy i czyni ją spójną. Za cenne uważam także zestawienie cech sektora i ich znaczenia dla relacji z interesariuszami w tabeli 23 (strona 233), które oferuje analityczne ujęcie badanego zjawiska i przyczynek do formułowania rekomendacji dla przedsiębiorstw z sektorów infrastrukturalnych

Przedstawione badania dostarczają wielu interesujących obserwacji. Pokazują też ogromny zakres prac wykonany przez Doktorantkę, w tym wspomnianą wcześniej analizę szeregu dokumentów i źródeł danych o przedsiębiorstwach działających w sektorze ciepłowniczym. Wyniki, które zostały dokładnie omówione i czytelnie podsumowane tabelami, wskazują na bardzo dużą złożoność podjętej problematyki i znaczenie specyficznych cech sektora dla identyfikacji oczekiwań interesariuszy i zarządzania relacjami z nimi.

W moim przekonaniu przeprowadzone badania wskazują, iż Doktorantka wykazała umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Za cenne uznaję bezpośrednie odniesienie się do sformułowanych pytań badawczych rozprawy oraz syntetyczne podsumowanie interesariuszy przedsiębiorstw ciepłowniczych z perspektywy poziomów regulacji na rysunku 23 (strona 237), modelowej koncepcji analizy interesariuszy z uwzględnieniem specyficznych cech sektora na rysunku 27 (strona 245) oraz w sektorze gospodarczym na rysunku 28 (strona 246). Na podkreślenie zasługuje także wskazanie ograniczeń badawczych, przedstawienie rekomendacji dla przedsiębiorstw ciepłowniczych oraz sformułowanie przyszłych kierunków badań, które czynią pracę kompletną i sygnalizują dużą dojrzałość badawczą Doktorantki.

Zakończenie pracy stanowi przejrzyste i logiczne podsumowanie prowadzonych przez Doktorantkę badań analiz.

5. Ocena strony formalnej pracy

Strona formalna dysertacji nie budzi zastrzeżeń. Rozprawa jest napisana na wysokim poziomie poprawności i komunikatywności. Doktorantka zadbała również o czytelną prezentację zebranego materiału i wyników badań, co należy odnotować jako zaletę pracy.

Zwraca uwagę także bardzo dokładna, wręcz wzorcowa edycja pracy. Rozprawa składa się z pięciu rozdziałów o zbliżonej długości, choć wyjątkiem jest znacznie dłuższy piąty rozdział liczący 80 strony (wobec np. 55 stron w rozdziale pierwszym i 26 stron w rozdziale drugim). Uważam, że lepsza byłaby bardziej zrównoważona struktura. Warto także podkreślić konsekwencję strukturalną rozprawy – Autorka rozpoczyna każdy rozdział wprowadzeniem i kończy podsumowaniem, co nadaje płynności w odbiorze prowadzonej dyskusji.

6. Wnioski

Rozprawa doktorska autorstwa mgr Ilony Szwedziak pt.: „Rola interesariuszy w funkcjonowaniu sektora gospodarczego. Studium przypadku polskiego sektora ciepłowniczego” napisanej pod kierunkiem dr hab. prof. ucz. Igora Postuły jest ważną pracą w dyscyplinie nauk o zarządzaniu i jakości. Uwzględniając aktualność wyboru tematu rozprawy oraz sposób rozwiązania problemu badawczego moja końcowa ocena jest pozytywna. Przedstawione uwagi mają charakter polemiczny i nie obniżają mojej oceny pracy. Uważam, że rozprawa mgr Ilony Szwedziak zarówno w sferze poznawczej, jak i metodycznej oraz empirycznej jest na bardzo wysokim poziomie merytorycznym. Stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska spełnia wymogi określone w Ustawie z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym (tekst jedn.: Dz. U. z 2017 r. poz. 1789). Wnioskuje zatem o przyjęcie recenzowanej dysertacji i o dopuszczenie do publicznej obrony.

Warszawa, 6 maja 2022 roku

M. Alchler